

Článek Vladimíra Dzura ve speciální sekci webového portálu Ildnes.cz připomíná éru působení české státní zástupkyně Anny Richterové u Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii. Stejně jako ve své vzpomínkové knize *Vyšetřovatel* Dzuro popisuje někdejší člen vyšetřovacího týmu spolupráci s českou kolegyní a zprostředkovává její zážitky z Balkánu.

Anna Richterová v současnosti působí na mezinárodním odboru Nejvyššího státního zastupitelství, foto: Petr Malý

Ve dveřích se ohlédl a usmál. Na co nezapomene česká prokurátorka v Haagu

13.09.2018, *technet.cz*, autor: Vladimír Dzuro □□□□□

Prokurátorka Anna Richterová je jedinou Češkou, která pracovala u mezinárodního tribunálu pro vyšetřování zločinů v bývalé Jugoslávii. Její zkušenosti velmi blízkého setkání se zlem zachycuje text Vladimíra Dzura.

V polovině 19. století se role žen ve válečném konfliktu převážně omezovala na ošetřování raněných v lazaretech, ale již během první světové války se ženy zapojovaly do práce v továrnách na munici a také v zemědělství, kde nahrazovaly muže odvedené do armády. Druhá světová válka znamenala rozhodující obrat. Miliony žen byly zařazeny do pravidelných vojenských jednotek, převážně do nebojových funkcí, ale v Sovětském svazu, Německu a ve Velké Británii se dostaly k omezeným bojovým úkolům, kupříkladu v protiletadlové obraně.

Postupem času se ženy ve válečném konfliktu začaly prosazovat i ve zcela klíčových pozicích. Příkladem toho byl Mezinárodní tribunál pro bývalou Jugoslávii založený Radou bezpečnosti OSN v roce 1993. U jeho zrodu byla žena, naše krajanka, paní Madeleine Albrightová, která se jako stálá zástupkyně Spojených států při OSN o založení tribunálu osobně zasloužila.

Paní Louise Arbourová, hlavní prokurátorka tribunálu, se zase vepsala do dějin tím, že rozhodla o zatčení prvního válečného zločince od Norimberských procesů, a v téže roli o několik let později Carla del Ponteová zajistila, aby všichni v té době žijící obvinění byli před tribunál předvedeni. Ve všech těchto případech šlo o výrazné a silné ženy, které víra ve spravedlnost a správnost konání dovedly do vrcholných funkcí, v nichž si dokázaly vydobýt autoritu, respekt a mezinárodní uznání.

Již od samého vzniku tribunálu zastávaly ženy pozice sekretářek, vyšetřovatelek, analytiček, právniček, prokurátorek a posléze i soudkyň. Rád bych vyzdvihl jednu konkrétní ženu, JUDr. Annu Richterovou. Byla dlouhý čas jedinou českou právničkou a prokurátorkou, která u tribunálu pracovala.

Jednou za mnou do kanceláře přišla americká kolegyně a požádala mě, jestli bych nezavolal do Prahy ohledně výběrového řízení na obsazení místa týmového právníka. Jedna z horkých kandidátek byla právě Anna, která v té době působila jako státní zástupkyně na Krajském státním zastupitelství pro Středočeský kraj v Praze. O několik měsíců později mi na stole zazvonil telefon a já překvapivě uslyšel češtinu: „Ahoj, Vladimíre!“ Tentýž hlas, ale tentokrát již ne z Prahy, ale už z kanceláře tribunálu v Den Haagu. Anna byla přidělena do týmu 1, který v té době pod vedením britské právničky Joanny Kornerové vyšetřoval zločiny bosenských Srbů v Autonomní oblasti Krajina v Bosně a Hercegovině.

Práce nás svedla dohromady a často jsme spolu případy konzultovali. Anna z pohledu prokurátorky, já z pozice vyšetřovatele. Jelikož se podílela na souzení případu, který jsem já vyšetřoval, prokurátor v. Milan Martić (mimořádně odsouzený na 35 let), rozhodl jsem se její příběhy zařadit do své knihy *Vyšetřovatel - démoni balkánské války a světská spravedlnost*.

Utrpení a úsměv mezi dveřmi

„Pro mě byly nejtragičtější příběhy, kde přeživší příslušník rodiny popisuje mučení a vraždu svého dítěte, otce nebo matky. Každý protokol, který jsem četla, by vydal na samostatnou knihu. V hlavních líčeních týkajících se Prijedoru vypovídala řada svědků, kteří koncentračními tábory Omarska, Keraterm a Trnopolje prošli. Jejich výpovědi jsme zahrnuli i do dalších obžalob, včetně Radovana Karadžiće,“ říká Anna Richterová.

Mezi jinými jí v paměti utkvěl jeden ze svědků prokuratury, Samir Polak. V roce 1992 mu bylo pouhých devatenáct let. Po několika týdnech věznění v táboře Omarska zjistil, že je zde uvězněn i jeho otec. Dostali se dokonce do stejné cely. Srbové otce často brali k výslechu, kde ho surově bili. Jednou brzy ráno ho odvedli a vrátil se až hodinu před půlnocí. Byl celý vystrašený a nechtěl o ničem mluvit. Hodinu po půlnoci si pro něj znovu přišli. Samir si jasně pamatoval, jak otec vstal a před dveřmi se otočil, podíval se na něj, usmál se a vyšel ven. Od té doby ho již nikdy nespátřil. To byla každodenní realita těch, kteří těmito tábory prošli. Jednoho dne jejich blízké odvedli a pak už se nikdy nesešli. Bylo velmi těžké poslouchat tragické příběhy celých rodin.

Za válečné zločiny v Prijedoru a jeho okolí byl na 40 let odnětí svobody nepodmíněně odsouzen starosta města Milomir Stakić, povoláním lékař, který se osobně zasadil o založení koncentračních táborů Omarska, Keraterm a Trnopolje. V říjnu 1992 se Milomir Stakić rovněž podílel na zavraždění dvou set lidí, kteří byli z táborů Keraterm a Omarska narychlo odvezeni

ještě před tím, než byly tábory uzavřeny.

Anna Richterová vyšetřovala zločiny, které se udály v Sanském Mostě. Většina Bosňanů i Chorvatů odtud utekla už v roce 1992, kdy zde došlo k masakrování obyvatel, například přímo na mostě přes řeku Sanu. Při práci na tomto případě se setkala s Raifem Begićem, který tento masakr přežil, z Bosny uprchl a žil již několik let v jiné zemi v Evropě.

„Souhlasil, že se s námi sejde a bude před tribunálem vypovídat. Byl neuvěřitelně pohostinný, stejně jako většina lidí, s nimiž jsem se v bývalé Jugoslávii potkala. Svědky jsme často vyslychali buď v hotelu, nebo přímo u nich doma, a nejinak tomu bylo i v případě Begiće. Podrobně nám popsal, jak srbsští vojáci shromáždili muže z jejich vesnice a přivedli je na most přes řeku Sanu. Pak jeden po druhém museli skákat do vody a vojáci po nich stříleli. Šťastná náhoda ho při seskoku navedla přímo pod most. Zachránilo ho rychle svléknuté bílé tričko, které volně pustil po proudu řeky. Vojáci stříleli po tričku, zatímco on odplaval pod vodou a schoval se v hustém rákosí,” líčí v příběhu Anna. Ne každý měl takové štěstí.

Bez slz to nejde

V souvislosti se Sanským Mostem vyslychala u soudu také Grgo Stojić, Chorvata, který přežil přepadení vesnice Škrljevita srbskými ozbrojenci vedenými Daniluškem Kajtezou. Grgo Stojić jako jediný zůstal naživu a protože pachatele tohoto zločinu znal, zůstal jediným svědkem nepředstavitelného běsnění. Utrpěl těžká zranění, která ho zanechala zcela invalidním. Často říkal: „Jsem trvale invalidní, nemohu pracovat, a když to tak vezmu, nejsem způsobilý ani pro život. Myslím tedy pro život, který by byl pro člověka životem důstojným.“

Stojić vypovídal u soudu ve veřejném zasedání, jehož přenosy vysílala televize jak v Bosně, tak Chorvatsku a Srbsku. Jmenoval přímo i ty, kteří se zločinů dopustili. „Za několik měsíců po jeho výpovědi jsme dostali zprávu, že zemřel na otravu plynem,“ dodává bývalá prokurátorka. Grgo Stojić žil v malinkém domečku, ve kterém nebylo téměř žádné vybavení, a uzávěr plynu byl venku před domem. Ve zprávě bosenských orgánů, která byla k přešetření vyžádána, bohužel stálo, že Stojićova smrt byla jen nešťastná náhoda. „Jsem realista a na takové nehody nevěřím,“ uzavírá případ Richterová.

Každodenní setkání s podobným zlem nedokázala zvládnout bez pohnutí: „Občas se mi

stávalo, že mi tekly slzy, když jsem četla výsledky, poslouchala vyprávění svědků, kteří masakr přežili, nebo jim před očima zavraždili jejich nejbližší. Ale nebyla jsem zdaleka jediná, komu se čas od času nepodařilo udržet emoce na uzdě.“

Toto upřímné vyznání jen dokládá věčný vnitřní boj a psychický tlak, kterému jsme byli všichni, kdo jsme se podíleli na objasňování válečných zločinů, denně vystaveni. Přesto a právě proto jsme v sobě nacházeli sílu a motivaci tuto práci nevzdat a za všech okolností nechat zvítězit profesionalitu. Je obtížné o tom číst, ale o mnoho složitější je takovou skutečnost prožít a mít v sobě tyto obrazy

uložené po zbytek života.

Ženy ve válečném konfliktu se velmi často stávaly také oběťmi. I takové případy se Anně vryly do paměti. „Častokrát si vzpomínám na ženu, kterou srbští vojáci odvedli z její vesnice spolu s jejím mužem, dvěma docela malými dětmi a početnou skupinou vesničanů. Cestou oddělili od skupiny několik mužů a na místě je zastřelili, včetně jejího manžela.

Zbývající skupinu odvedli do průmyslové budovy, tam je zamkli a nechali bez jídla a pití. Asi po čtyřech dnech srbští vojáci odebrali svědkyni její malé děti a odvěkli ji společně s několika dalšími ženami do opuštěného domu. Tam je opakovaně znásilňovali. Podařilo se jí uprchnout a vrátila se do města, kam měly být údajně odvezeny i její děti, ale zjistila, že tam nikdy nedorazily. Od té doby je stále hledá. Pokaždé, když je objeven hromadný hrob, je na místě. Když o tom vypovídala před tribunálem, tekly slzy snad všem, včetně tlumočnicků, samozřejmě kromě obviněného. Já se snažila potlačit své emoce až do skončení výslechu, ale pak už jsem slzy neudržela ani já.“

Svědci, přeživší masakry, ve kterých zabili členy jejich rodin, s jistotou věděli, že jejich nejbližší jsou po smrti a že žádný zázrak jim je nepřivede zpět. Tato žena ale žádnou útěchu nemá, nejspíše dobře ví, že její děti jsou mrtvé a tak stále hledá jejich těla, aby je mohla alespoň řádně pohřbít. Přesto ve skrytu duše doufá, že se ten zázrak jednoho dne stane a její děti se k ní vrátí.

Příliš vysoko - a také krátce

Tribunál stíhal většinou jen nejvyšší představitele a nikoli ty osoby, které samy vraždily. Anna se setkala se ženou, které členové jedné srbské paravojenské jednotky zavraždili tři syny a manžela. Vypovídala ochotně a podrobně, jak k tomuto činu došlo, až do okamžiku, kdy se dozvěděla, že odpovědným za tyto zločiny by měl být nějaký Radoslav Brđanin, předseda krizového štábu z Banja Luky. „Ač jsem se jí snažila vysvětlit, že právě on svým jednáním, šířením propagandy a nenávisti dal podnět k těmto zločinům, nerozuměla tomu. Řekla mi, že toho pána nezná a v jeho věci vypovídat nebude. Chce být u soudu jen s těmi, kteří zabili její děti a manžela, a chce se jim podívat do očí a ukázat na ně prstem.“

Po mrtvých z koncentračních táborů, jiných vězení, ale i těch, kteří byli zavražděni přímo ve vesnicích, se pátralo v masových hrobech, a to nejen v Prijedoru, ale na celém území Bosny a Hercegoviny. Vyhledávání hromadných hrobů, účast na exhumacích a následné identifikaci obětí patřilo také k práci prokurátorky.

„Jedné z exhumací v Prijedoru, na místě zvaném Kevljani, jsem se zúčastnila krátce po mém nástupu k tribunálu. V hrobě se nacházelo 73 těl a 71 částí těl.“ Protože těla ležela v tomto hrobě již sedm let, prvotní identifikace byla velmi obtížná. Naštěstí se spolu s těly našlo i značné množství osobních nebo řidičských průkazů, oblečení z umělých vláken, které se velmi dobře zachovalo. Pozůstalí se snažili identifikovat své bližní podle znaků nebo oblečení, jak si je naposledy pamatovali. Pokud byla vyloučena přímá identifikace, nastupovaly testy DNA.

„Přítomnost rodinných příslušníků v provizorních pitevnách, ve kterých jsme pracovali, byla vždy velmi emotivní. Přestože jsem se na místě exhumace zdržela pouhé dva dny, na hromady zetlelých lidských těl a na utrpení pozůstalých nikdy nezapomenu.“

Postupně však soud začal vyvíjet tlak na prokuraturu kvůli strategii plánovaného ukončení činnosti tribunálu. Omezovaly se rozsahy obžalob i navrhovaných důkazů a práce se soustředila jen na ty nejdůležitější. „Měli jsme vymezený čas na prezentaci u soudu a najednou jsme museli počítat, kolik minut máme na kterého svědka, a zvažovat, který zločin je závažnější. Bylo pro nás nesmírně vyčerpávající vysvětlovat svědkům, že zločiny, o kterých vypovídají, již nejsou pro soud až tak významné.“

Možná proto se Anna nakonec rozhodla přijmout nabídku Eurojustu, což je agentura Evropské unie pro justiční spolupráci v trestních věcech se sídlem v Haagu, a tribunál opustila. „I přes můj nesouhlas se zkracováním soudních přelíčení považuji práci v úřadu prokurátora za jedinečnou zkušenost a nikdy jsem ani na vteřinu nezalitovala, že jsem k tribunálu nastoupila. Naučila jsem

se respektovat lidi i jejich kulturní odlišnosti a mnohem více si všímám a vážím obyčejných věcí, kterých bych si bez setkání s tak obludným a nepochopitelným zlem možná ani nepovšimla.“ To je ta pozitivnější stránka vlivu válečných událostí na člověka.

Na příkladech těchto žen, z nichž s některými jsem po dobu vyšetřování válečných zločinů v bývalé Jugoslávii měl tu čest profesně spolupracovat, jsem chtěl ukázat, jakou kvalitativní proměnou prošlo postavení žen ve válečném konfliktu a jak vývoj napříč evropskými zeměmi změnil jejich zapojení. Namísto jednoduchých zdravotnických úkolů se čím dál více uplatňují v rozhodovacích funkcích spojených s velkou zodpovědností a tím se staví proti hluboce zakořeněnému předsudku, že vše, co se týká války a válečných zločinů, je výhradně doménou mužů.

Anna Richterová se po sedmnácti letech strávených u Mezinárodního tribunálu a Eurojustu vrátila domů a pracuje jako státní zástupkyně v Brně.

Zdroj:

https://technet.idnes.cz/anna-richterova-den-haag-0w2-/vojenstvi.aspx?c=A180815_212801_vojenstvi_kuz